

Verslag veldbezoek Peinder Mieden 17 juni 2020

Aanwezig: Erik Tilma, A. de Vries (gemeente Smallingerland, opdrachtgevers) Klaas Lammert Mulder, Sjoerd Hoekstra (Beheer Peinder Mieden, opdrachtnemers beheer) , G. Tuinstra en H.Jansen(LBF, monitoring ontwikkeling natuurwaarden) , Alphons van Winden (bureau Stroming, adviseur) M. Klasema, G Dijkstra en K. Stuiver(bestuur DPM).

Op 17 juni is een rondwandeling gemaakt door het projectgebied van de Peinder Mieden met als doel het opnemen van het Beheer en de ontwikkelingen van het gebied. Vanwege de Corona kon de check niet zoals gebruikelijk in april plaatsvinden. Voordeel van dit bezoek later in het seizoen is dat de vegetatie is uitgegroeid, wat een goede indruk geeft van de mate waarin dat gebeurt.

De veldcheck heeft tot doel om na te gaan hoe de vegetatie zich ontwikkelt sinds het beheer in 2018 is overgegaan van agrarisch beheer in natuurbeheer. Aandachtspunten hierbij zijn:

- De mate van eventuele ruigte-ontwikkeling. Vanwege de Ausgangssituatie als intensief beheerd agrarisch grasland, is de bodem rijk aan voedingsstoffen. Het is bekend uit andere natuurontwikkelingsprojecten dat ruigtekruiden in zo'n situatie sterk kunnen profiteren bij een verandering in beheer
- De mate van bosopslag in het grasland. Wanneer er bomen en struiken in de percelen tussen de singels kiemen vervaagt daarmee het karakteristieke singellandschap.
- De staat van de singels. In welke mate groeien de singels uit en is sprake van vraat door de grazers aan de singels.
- De staat van waterhuishouding. In 2018 is de waterhuishouding gewijzigd waarbij de ontwatering van het zuidelijke deel van het gebied (ruwweg ten zuiden van de dwarsloot) gedeeltelijk is geblokkeerd, zodat hier vernatting op kan treden.

De afspraak is dat er de eerste jaren gestart wordt met een combinatie van jaarrondbegrazing en maaibeheer. Het gemaaid gras wordt afgevoerd om de verschraling van het gebied te bevorderen. Zodra de kans op ruigte-ontwikkeling afneemt kan overgeschakeld worden op een beheer met alleen de jaarrondbegrazing.

Stand van zaken beheer vanaf de start

- In het najaar van 2018 is heel het gebied in enkele fasen gemaaid,
- Gedurende de winter van 2018/19 bedroeg de omvang van de kudde ca 20. Het was een vrij zachte winter, met voldoende grasgroei en de dieren konden de hele winter goed uit de voeten. In delen van de winter was het vrij nat, maar dit werd afgewisseld door langere droge perioden, zodat het gebied nooit te nat werd voor de grazers.
- Vanaf april 2019 zijn meer dieren ingezet. De maximale kuddegrootte bedroeg 50 dieren. De verhouding stier/koe was 50 % koeien/50 % ossen. Stieren zijn geprobeerd maar deze werden te agressief.
- In de zomer van 2019 (datum rond eind juni) is het gras in het hele gebied (op enkele uitzonderingen na) in enkele fasen gemaaid.
- In het najaar van 2019 heeft een kudde van eerst ca 45 dieren gegraasd in het gebied, maar in de loop van de winter van 2019/20 is het aantal grazers stapsgewijs teruggebracht naar 8 dieren omdat het erg nat was in het gebied. Uiteindelijk liepen er rond eind februari enkele weken geen dieren.

- In het voorjaar van 2020 is het aantal dieren weer uitgebreid naar 30 dieren. Het gaat bij de grazers om een gemengde kudde van ossen en koeien. Er zijn enkele incidenten gemeld bij de Beheerders: het gaat hierbij om schade aan auto's en baldadig gedrag van ossen naar kinderen.

Figuur 1. Gevolgde route. De nummers geven locaties aan die in de tekst zijn beschreven.

Vegetatiebeheer graslanden

Maaibeheer en grasbeheer

Als gevolg van het jaarlijks maaien is de grazige vegetatie op enkele uitzonderingen na eenvormig van structuur (zie figuur 2 t/m 4). Dit is in overeenstemming met de doelstelling vanuit de provincie om het cultuur historisch landschap te behouden: te weten Elzensingels met open en grazige weiden. Ook wat de soortensamenstelling van de grassen en kruiden betreft zijn er in de meeste weilanden nog weinig veranderingen opgetreden, wat overigens gebruikelijk is de eerste jaren na langdurig agrarisch beheer. Er zijn wel enkele locaties, bv waar wat langer water heeft gestaan, waar nieuwe soorten hun intrede hebben gedaan. De verwachting is dat dat de komende jaren op meer plaatsen zal gebeuren. Het valt op dat de grazige vegetatie in 2020 in veel percelen niet heel dicht en uitbundig was, maar vrij ijl. Mogelijk dat dit een eerste teken is van de wat schralere omstandigheden, maar ook kan het droge voorjaar een rol hebben gespeeld.

In de afgelopen winters was het aantal grazers agv de natte omstandigheden sterk teruggebracht en enige tijd liepen er zelfs geen grazers. Toen het gebied droger werd zijn er weer grazers teruggebracht. Tijdens het veldbezoek zijn maar weinig grazers gezien hoewel

er 45 grazers rondliepen. Het is normaal dat de vegetatie in het voorjaar zo snel groeit dat de grazers het met hun vraat niet bij kunnen houden.

Het uitgangspunt van het beheer is dat de openheid van het gebied is gewaarborgd. De eerste 5 jaar is het daarom afgesproken om jaarlijks 1 maal te maaien, en het maaisel af te voeren, zodat de bodem kan versralen en de kans op ruigtevorming wordt beperkt. Na deze 5 jaar is het bedoeling dat er slechts wordt gemaaid om bosvorming te voorkomen. Omdat het uitgangspunt is dat binnen 5 jaar op alleen jaarrondbegrazing wordt overgeschakeld, is het belangrijk dat de kudde al meteen vanaf aanvang zoveel mogelijk op volle sterkte aanwezig is. Het maai-beheer dat nu wordt uitgevoerd is daarom aanvullend op de begrazing en niet andersom. Ook in het winterhalfjaar is het, afgezien van extreme omstandigheden (strengere vorst met sneeuw of nattigheid), de bedoeling dat de dieren zolang mogelijk op volle sterkte aanwezig zijn. In het beheerplan is hierover vastgelegd dat het om ca 1 dier per 2 à 3 ha zou gaan, wat neer komt op 30 à 35 dieren. Omdat een deel van de vegetatie na het maaien nu nog wordt afgevoerd om versneld tot verschralling te komen van de vegetatie, kan voorlopig met een lagere dichtheid worden gewerkt, van bijvoorbeeld gemiddeld 25 dieren.

Figuur 2. Grasmad zoals deze in een groot deel van het gebied is aangetroffen tijdens het veldbezoek. Deze foto is genomen nabij de poel en de kijkrichting is naar het zuiden.

Figuur 3. Impressie van een perceel in het noorden, foto genomen vanaf de Kletten. In dit perceel is de soortenrijkdom wat groter en zijn bloeiende kruiden te zien.

Figuur 4. Beeld van de vegetatie in het zuiden, vanaf de Bjurmaniasloot naar het noorden.

Figuur 5. Ongeveer dezelfde locatie als figuur 4 in het vroege voorjaar van 2019.

Open plekken (locatie 1 en 2 op de kaart)

Open plekken zijn in de vegetatie nauwelijks aanwezig op de oevers van de nieuwe poel en de dwarssloot na. De nieuwe oevers van de dwarssloot die vorig jaar nog kaal waren, zijn nu begroeid. Ze worden 1 keer per jaar gemaaid in opdracht van de gemeente, omdat de gemeente hier geen Elzensingel wenst. Om zich hier een oevervegetatie te laten ontwikkelen is het wenselijk om niet te maaien, of eenmalig laat in het seizoen (bv september) als de bloei en zaadzetting voorbij is. Omdat els en wilg vooral kiemen in open bodems kan op termijn ook geheel afgezien worden van het maaibeheer.

Figuur 6. Dwarssloot met op de zuidelijke oever nog weinig vegetatie-ontwikkeling.

Figuur 7. Oostelijke oever van de poel. Deze is nog vrij kaal, meer naar het westen groeien al meer oevervegetaties.

Figuur 8. Zelfde locatie als figuur 4 in 2019.

Uitmaaïen paden (locatie 4 op de kaart)

Tijdens het veldbezoek was er nog niet gemaaid, op de paden na, die volgens afspraak zijn uitgemaaid om een wandelronde mogelijk te maken. In het westen loopt dit pad langs de vaart naar het zuiden, vervolgens langs de oever van de Bjurmaniasloot en vervolgens via het traject van het toekomstige fietspad. Tijdens het veldbezoek bleek dat het pad langs de vaart dicht langs het struweel loopt (zie figuur 9). Aangeraden is om in het vervolg meer afstand te houden van minimaal 5 meter omdat in het struweel veel vogels broeden.

Figuur 9. Pad langs het struweel naast de Opeinder vaart.

Ruigte-ontwikkeling (locatie 5 op de kaart)

Vrijwel het hele terrein wordt gemaaid om te verschralen en bosopslag zoals locatie 7 op de kaart te voorkomen en ontwikkeling van ruigte is daarom bijna nergens waargenomen. Een

perceel nabij de ijsbaan dat in 2018 niet gemaaid was, was in 2019 wel gemaaid en onderscheidde zich nu niet meer van de andere percelen.

De enige stroken die niet gemaaid worden zijn de afgerasterde delen rondom de nieuwe singelaanplant. Ook enkele andere gedeelten van percelen zijn niet gemaaid maar deze zijn niet bekeken tijdens de veldcheck. De vegetatie in deze stroken is wat hoger dan er buiten, maar het gaat hier vooral om grassen die hoger zijn. Ruigtekruiden staan er nauwelijks tussen (zie figuur 10 en 11). Ook is er een perceel in het zuiden dat niet bereikbaar is omdat er geen dam ligt en dat zowel in 2018 als 2019 niet is gemaaid (zie bij bosopslag).

Figuur 10. Strook die niet gemaaid en begraasd wordt vanwege de nieuwe singelaanplant.

Figuur 11. Zelfde locatie als figuur 10 in 2019.

Bosopslag (locatie 7 op de kaart)

Een perceel in het zuiden is zowel in 2018 als in 2019 niet gemaaid (zie figuur 11 en 12). Het gras is er iets hoger en dichter, maar er staan geen ruigtekruiden. Wel zijn in en rondom de greppels elzen gekiemd. Dit was in 2019 al gesignaleerd, maar er is geen aanvullend beheer geweest om ze te verwijderen en inmiddels zijn ze ca 75 -100 cm hoog. Tijdens het veldbezoek is afgesproken dat de bomen zich verder mogen ontwikkelen en niet hoeven te worden verwijderd. Wel is het wenselijk dat het gras buiten de opslag wordt gemaaid. Klaas heeft aangegeven dit te zullen doen.

Figuur 12. Perceel in het zuiden waar opslag van elzen in en om de greppels is aangetroffen. Het gaat om het perceel achter de sloot en singel.

Figuur 13. Dezelfde locatie als figuur 11 in 2019. Deze foto is in het perceel genomen.

Soortensamenstelling vegetatie

De vegetatie in de graslanden is nog weinig soortenrijk, wat overigens niet ongebruikelijk is voor een natuurontwikkelingsgebied wat pas 2 jaar een ander beheer kent. Voor andere soorten is een verandering van het beheer nodig (zoals van maaien naar begrazen) in

combinatie met verstoringen van de huidige grasmat, waar nieuwkomers vervolgens kunnen kiemen. Op langere termijn zal ook de afname van de beschikbaarheid van nutriënten een rol gaan spelen.

De grootste kans op veranderingen doet zich nu voor in gebieden die zodanig vernatten, dat het water er langdurig op het maaiveld staat. Het duidelijkste voorbeeld hiervan is het zuidwesten waar een groot gebied in de winter onder water staat (zie bij waterbeheer). Een andere locatie waar het effect van water op het maaiveld goed zichtbaar is, is langs de greppels die door de aanleg van dam tbv het fietspad zijn afgedamd (locatie 8 in figuur 1). Er heeft zich hier al na 2 jaar een andere vegetatie ontwikkeld, met andere grassen en kruiden. Ook is de vegetatie nu nog veel lager omdat de groei later is gestart (zie figuur 14). Dit voorbeeld laat zien dat de veranderingen snel kunnen gaan. Het gaat in totaal om een tiental plekken waar dit is opgetreden, alle nabij de dam voor het fietspad.

Figuur 14. Strook naast een greppel waar water in natte perioden niet weg kan stromen. Inmiddels heeft zich hier een ander type vegetatie ontwikkeld; lager en met andere soorten.

Figuur 15. Dezelfde locatie als figuur 13, maar dan in 2019, met water dat blijft staan tegen de dam van het fietspad.

Singelbeheer

Tijdens de ronde zijn evenals in 2019 nergens grootschalige vraatsporen aan de singels waargenomen. Ook is nergens waargenomen dat singels zich uitbreiden in de graslandpercelen, op kieming van enkele elzen na in een van de zuidelijke percelen waar niet gemaaid is. Zie figuur 16.

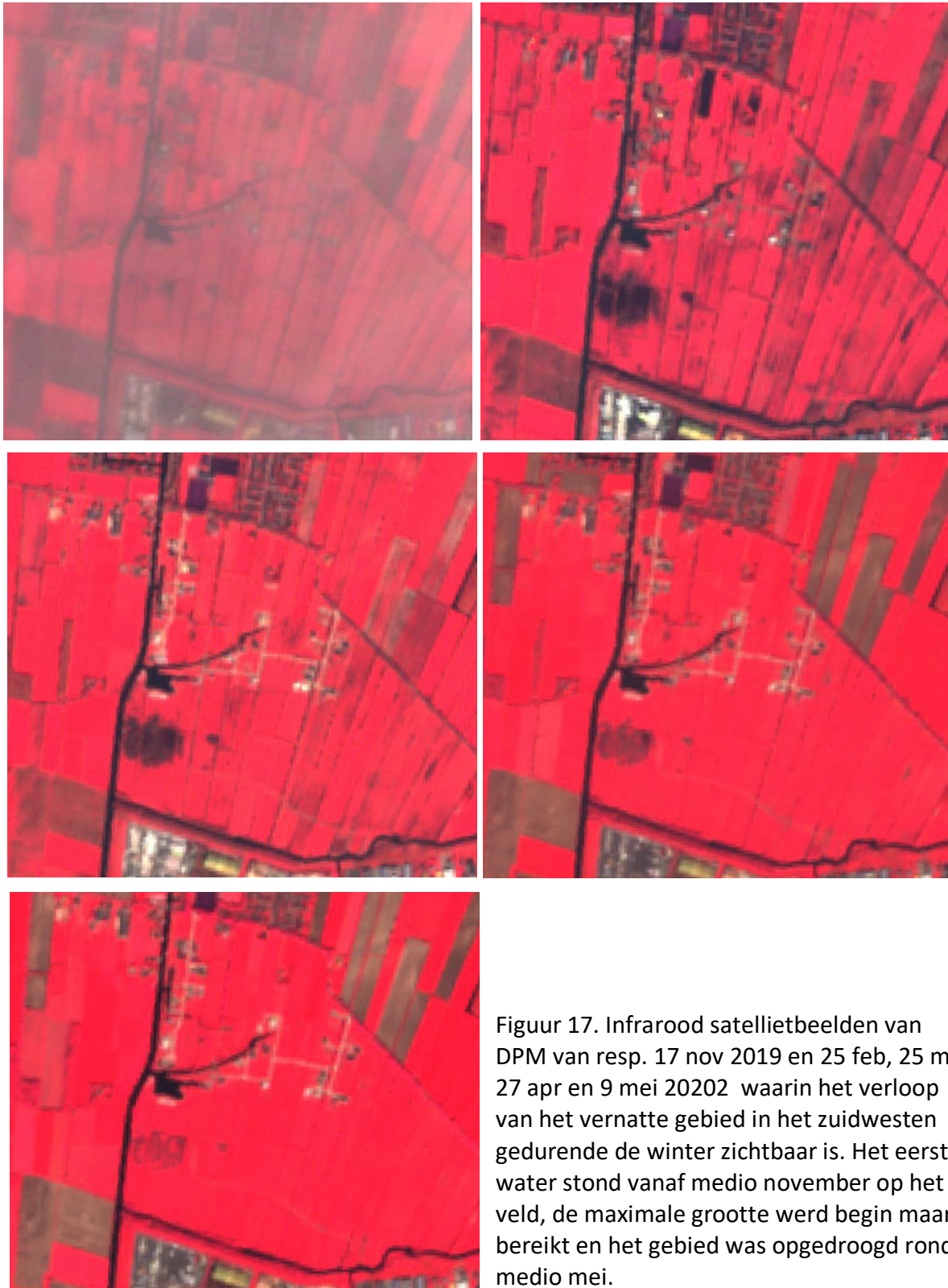
Figuur 16. De singelstructuur is weinig veranderd sinds het beheer met de grazers is gestart (2020 links en 2019 rechts). Er zijn vrijwel nergens sporen van begrazing gezien aan de singels en de singels breiden zich ook niet uit de percelen in.

Beheer waterhuishouding

Een belangrijke inrichtingsmaatregel om de diversiteit van soorten in het gebied te vergroten is de vernatting van het zuidelijke deel van het gebied. Hiervoor zijn sloten en greppels afgedamd om het neerslagwater langer in het gebied vast te houden. In de winter als het neerslagoverschot vaak het grootst is, zal dat er dan toe leiden dat het water op het maaiveld komt te staan. In de winter van 2020 is dat aanvankelijk goed gelukt. Vanaf november kwam het water aan het maaiveld in de percelen in het zuidwesten en de hele winter door bleef dit staan.

In de satellietfoto van figuur 17 is de contour van het water op het land goed te zien. Het is een infrarood beeld waarin de natte en kale delen donkerder kleuren dan de begroeide gebieden. Op de foto linksboven van half november 2019 is voor het eerst een kleine plas zichtbaar (NB de foto is vaag vanwege bewolking; een betere was er niet uit deze tijd). In december en januari (niet zichtbaar) groeide de plas in omvang om eind februari (foto rechtsboven) en begin maart (midden links) de grootste omvang te bereiken. Ook in andere percelen zijn nu vagere donkere plekken te zien wat er op wijst dat in deze hele natte periode er op meer plaatsen water op het land stond. Vanwege het zeer droge weer dat rond half maart inzette, droogde de plek daarna weer geheel in. Eind april was alleen de grote locatie nog aanwezig en een plek iets rechts daarvan die ook vrij laag is. Begin mei droogde ook de grote plek geheel uit.

Figuur 17. Infrarood satellietbeelden van DPM van resp. 17 nov 2019 en 25 feb, 25 mrt, 27 apr en 9 mei 20202 waarin het verloop van het vernatte gebied in het zuidwesten gedurende de winter zichtbaar is. Het eerste water stond vanaf medio november op het veld, de maximale grootte werd begin maart bereikt en het gebied was opgedroogd rond medio mei.

Het opdrogen van het terrein is een natuurlijk proces en zal het ene jaar sneller verlopen dan in een ander jaar. Dit jaar is met een pomp nog enige tijd water op het perceel gebracht na een oproep van de BFVW om weidevogels de kans te geven om langer te foerageren daar

veel plas/dras gebieden in Friesland erg snel opdroogden. Het plas/dras gebied van DPM trok dit jaar voor het eerst al vele weidevogels aan.

Vorig jaar was geconstateerd dat de dam die de sloot begrensd te laag was en al snel ging overstromen toen het slootpeil steeg. Dit is na dat veldbezoek verholpen door de dam ca 20 tot 30 cm op te hogen (zie foto 18). Tijdens de winter van 2020 bleek echter dat het terrein iets ten zuiden van de sloot ook laag ligt en het water al snel daarlangs naar de Opeinder vaart kan stromen. Afgesproken is om een kostenraming te maken voor het doortrekken van de dam met nog ca 25 tot 30 m. Het gaat daarbij om een ruggetje van ca 20 – 30 cm hoog en ca 3 meter breed.

In de sloot ligt nog een klepduiker die echter verzand is geraakt en niet meer functioneert. Voor het uitstromen van het water is dit geen bezwaar, maar nu kan er ook geen water meer instromen als het peil aan de binnenzijde door verdamping lager komt te staan. Tijdens het veldbezoek was dat het geval. Het is de vraag of dit hersteld moet worden. De droogte in het voorjaar van 2020 was zeer extreem en het is geen bezwaar dat de sloot dan wat verder uitzakt of zelfs droog valt. Het belangrijkste is dat de dam geen water doorlaat om de vernatting te realiseren. Hier betreft het een verschil van mening/inzicht: om vernatting te realiseren moet de dam vanaf de slootkant dicht zijn, maar vanaf de kanaalzijde mag water inlopen om droogval te voorkomen, zodat de water minnende vegetatie in leven blijft. Mulder komt met een voorstel naar de gemeente toe om de duiker te herstellen/aan te passen.

Figuur 18. Dam aan het einde van de afwateringssloot die in 2019 opgehoogd is.

Tijdens de winter van 2020 bleek dat de betreffende sloot aan de oostkant ook water verliest. Er bevindt zich hier een duiker naar een sloot die noord-zuid loopt en daarlangs kan de sloot leeg stromen. Klaas heeft de duiker met een houten schot afgedamd, maar dit is geen blijvende oplossing. Ook blijkt dat de noord-zuid sloten die hier liggen nog steeds afwateren. Volgens klaas wateren de meeste noord-zuid sloten die in het zuiden van het gebied liggen nog steeds af, of naar het noorden naar de nieuwe dwarsloot, of naar het zuiden naar de Bjurmaniasloot. Het oorspronkelijke plan was echter om deze sloten ook af te dammen, zodat ze zich tot aan het maaiveld zouden kunnen vullen. Door het aanleggen van het fietspad zijn een aantal akkers al afgedamd. Hierdoor is er in overleg met de gemeente

besloten geen sloten meer af te dammen om wateroverlast bij bewoners te voorkomen. Doordat dat niet zo is uitgevoerd lopen de sloten al snel leeg en drogen ze uit zoals in 2020 het geval was. Ook zorgt het er voor dat het zuidwestelijke vernattingsgebied niet goed functioneert.

Tijdens het veldbezoek is besproken om in de komende winter tijdens natte omstandigheden ook een veldbezoek uit te voeren om te bekijken hoe de afwatering nu functioneert en waar extra dammen gewenst zijn. Dan kan ook bepaalt worden hoe de duiker aan de oostzijde van de sloot naast het vernattingsgebied permanent moet worden afgedicht.

Conclusies en acties naar aanleiding van het veldbezoek 2020

- Het beheer in het gebied levert op dit moment 2 jaar na de start over het algemeen de gewenste en verwachte resultaten. Er is nergens waargenomen dat de singels te sterk worden aangevreten en ook is nergens sterke verruiging van de graslanden opgetreden; wat te verwachten is bij het huidige maaibeheer. Op één perceel naast de Bjurmaniasloot is er opschot van elzen en hier is over afgesproken dat dat zijn gang mag gaan.
- De percelen zijn allemaal nog weinig divers in soortensamenstelling en structuur. Een belangrijke stuurknop hiervoor is de begrazing en het is aan te bevelen de intensiteit daarvan te verhogen (zie de actiepunten hierna). Klaas heeft aangegeven dat de intensiteit van de begrazing in de tweede helft van de zomer maximaal was, er liepen toen 50 dieren. Dit wordt in november teruggebracht naar 30 grazers om verhongeren te voorkomen en afhankelijk van de winter wordt nog verder terug geschaald. In maart wordt de kudde weer opgebouwd naar 50 dieren.
- De ervaringen uit de eerste twee jaren laten zien dat met name het vernatten grote invloed heeft op de diversiteit in de percelen. Ook hier is actie vereist (zie hierna).
- De bewoners hebben veel belangstelling voor het natuurgebied en doen/deden tijdens het veldbezoek ook suggesties. Het is belangrijk daar helder en zorgvuldig mee om te gaan. Dit wordt gewaarborgd door de beheerders.

Actiepunten maaibeheer/begrazingsbeheer

- Om de effecten op de graslanden te vergroten moet de begrazingsdichtheid worden verhoogd. De inschatting is dat er nu, terwijl er ook maaibeheer plaats vindt, gemiddeld over het jaar 25 dieren kunnen grazen. Aanvulling van Klaas: de huidige kudde bestaat uit 50 grazers, en wordt s' winters teruggebracht naar 20.
- Het is wenselijk dat deze bezetting ook in de gehele winter wordt doorgezet. Dat de dieren lokaal de grasmatten vertrappen is geen bezwaar, dit is juist de bodem waar andere soorten dan de grassen zich op vestigen. Pas bij extreme omstandigheden kan het aantal dieren in de winter worden teruggebracht, bv naar 10 of 15 dieren.
- Het maaibeheer van de oevers van de dwarsloot er op af te stemmen dat er ook hogere oevervegetatie kan ontwikkelen.

Actiepunten vernattingsbeheer

- Aan de westzijde van de percelen die mogen vernatten is het de wens dat er een 20 – 30 cm hoge rug over een lengte van ca 25 tot 30 m doorgetrokken om de afstroom van water over het maaiveld naar de Opeinder vaart te beperken.

- De klepduiker die nog in de sloot ligt, wordt weer vrij gegraven.
- Aan de oostzijde van de vernattingspercelen moet de west-oost lopende sloot afgedicht worden door de duiker dicht te maken en zo het wegstromen van water naar de naastgelegen noord-zuid sloot te voorkomen.
- Meer sloten zouden moeten worden afgedamd. Dit geldt in ieder geval voor de noord-zuid lopende sloten in het zuidwesten van het gebied en de sloten die naar de Bjurmaniasloot afwateren. Dit zal in overleg met de gemeente moeten gebeuren om overlast bij de percelen van de bewoners te voorkomen. Om na te gaan wat de meest geschikte locaties voor het afdammen zijn wordt een volgend veldbezoek uitgevoerd op een moment dat het zeer nat in het gebied is.

Actiepunt algemeen

- Bewonerswensen t.a.v. inrichting of beheer hebben moeten worden voorgelegd aan de Beheerders, die ze vervolgens incl. advies doorspeelt naar de gemeente.

15 juli 2020, bijgewerkt op 5 nov 2020

Bureau Stroming

Alphons van Winden